

КОНЦЕПЦІЯ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО

Постановка проблеми. З ім'ям М.Грушевського пов'язані знаменні події в історії української науки, культури, національно-державного відродження України. Він є видатним українським істориком, провідним організатором академічно-наукового життя, відомим суспільно-політичним діячем українського відродження ХХ ст.

Творчість М.Грушевського припала на початковий період становлення вітчизняної історичної науки, тому надзвичайно важливим є визначення теоретичних аспектів історіографічної концепції вченого. Роздуми М.Грушевського щодо предмету, структури та дисциплінарного статусу історіографії, попри деяку фрагментарність і мозаїчність, демонструють доволі зріле, як для загального стану історичної думки першої третини ХХ ст., розуміння вченим цих питань. М.Грушевському було властиве розширене розуміння предмету вивчення української історіографії, яке передбачає здійснення досліджень історичної думки у контексті національного самопізнання. Достатньо модерними були також методологічні особливості історіографічних студій М.Грушевського. Поряд із яскравими позитивістськими рисами його концепції, мало місце і зростання різноманітних модерністських новацій, що втілювались у прискіпливій увазі до індивідуального в історіографічному дослідженні та психологізмі змальовуваних образів. Найбільш актуальними для сучасних дослідників є різноманітні варіанти моделювання М.Грушевським періодизації українського історико-наукового процесу. Учений використовував два основних варіанти такої періодизації: за загальними періодами вітчизняної історії, та суто історіографічну, орієнтовану, передусім, на власне історіографічні феномени, а не на зовнішні стосовно неї соціально-політичні події.

Значення Грушевського як історика – переломне у розвитку української наукової історіографії. Це значення безпосередньо пов'язано з національно-культурним відродженням української нації в першій чверті ХХ ст. Саме тому ми повністю поділяємо висновок історика й учня Грушевського – Василя Герасимчука про те, що Михайло Сергійович не лише «роз'яснив наше національне «я», а вивів наш народ з сумерку сумнівів і непевності щодо походження і своєю історією України дав нашій нації удовіднене право на належне їй ім'я та на самостійне горожанство в світі».

«Історія України-Русі» М. Грушевського – це, безперечно, найвидатніший твір української історіографії, в якому автор подав аналіз і синтез українського історичного процесу від ранніх часів до 1657 р. включно. Він мав вирішальний вплив на розвиток української наукової історіографії. В міжнародній науковій критиці «Історія України-Русі» також одержала високу оцінку.

У першому томі «Історії України-Русі» Грушевський пише, що його завдання – дати «образ історичного розвою життя українського народу або тих етнографічно-політичних груп, з яких формується те, що ми мислимо тепер під назвою українського народу», і зауважує, що для підкреслення тяглості й безперервності українського національного життя та для наголошення зв'язків нового життя з його старими традиціями він уживає назву «Україна-Русь». Це відповідало його новій історичній схемі, в якій для окреслення ранньої і середньовічної історії вживається визначення «українська держава», «українські племена» тощо.

М. Грушевський запропонував нову схему історії, що відрізнялася від офіційної схеми історії «загальноросійського народу»: Київська Русь є творінням українсько-руської народності, а Володимиро-Московська – великоруської народності; відтак Київський період історії перейшов не у Володимиро-Московський, а у Галицько-Волинський, а потім у Литовсько-польський. Цьому історик присвятив окрему статтю «Звичайна схема «руської історії» й справа раціонального укладу історії східного слов'янства» (1904). Ця схема практично втілювалася у низці популярних книг «Нариси історії українського народу» (1904), «Про старі часи в Україні» (1907), «Ілюстрована історія України» (1911). Остання певний час правила за підручник з історії України. У цих книгах разом з новою схемою історії М. Грушевським було запропоновано низку нових прочитань української історії. Історик І. Гирич, проаналізувавши доробок М. Грушевського в цій царині, виокремив найважливіші з них:

- Київська Русь має своїм корінням протоукраїнське утворення – державу антів VI–VII ст., а розпочинається із захоплення Олегом Києва 882 року;

- давньоруської спільноти не існувало, а у X–XIII ст. існувало три галузки східнослов'янського племені: українська – поляни, сіверяни, деревляни, бужани, дуліби, тиверці, білі хорвати, проторосійська – в'ятичі; протобілоруська – дреговичі, полочани;

- держава Україна-Русь (а не Київська Русь) є насамперед спадщиною українського народу, позаяк Північно-Східна Русь виникла внаслідок колонізації в'ятичів, а згодом переселенців з України;

- Галицько-Волинське князівство – друга українсько-князівська держава, спадкоємиця Київської держави, з неї виросла Україна литовсько-польського часу;

- Велике князівство Литовське за своїм етнічно-культурним наповненням є українсько-білоруською державою, що продовжила традиції Київської держави, тоді як Московське царство – традиції Володимиро-Суздальського князівства;

- із Люблінської унії розпочалися процеси полонізації, покатоличення і децентралізації України;

- Берестейська унія стала результатом непродуманої політики Константинопольського патріарха і мала здебільшого негативні наслідки;

- у період з кінця XVI – початку XVII ст. – доба культурно-національного відродження (братства, заснування навчальних закладів, полемічна література);

- українське чернецтво (І. Борецький, П. Могила) сприяло культурно-суспільній спадковості від Княжої доби до козацтва, Українська православна церква відрізнялася від московського православ'я й опиралася його ідеологічному завоюванню;

- козацький лад – питомо український суспільний порядок, спадкоємний щодо традиції України-Русі, саме він врятував Україну від національної і соціальної загибелі;

- саме народ, а не його зрадлива верхівка власною самоорганізацією і демократичним духом врятував себе від денационалізації;

- війна козаків з Річчю Посполитою велася задля національного і соціального визволення, а не для приєднання до Московського царства, а Переяславська угода була тимчасовою домовленістю;

- Б. Хмельницький не збирався навечно залишати Україну під московською протекцією і шукав спілки зі шведським королем;

- діяльність усіх гетьманів є послідовною політикою автономістів-самостійників;

- І. Мазепа, хоча й загравав з Петром I, здійснив продиктований довготривалими традиціями автономістської політики козацької верхівки крок – перейшов на бік шведів. Полтава стала символом кінця козацької автономії;

- падіння козацької автономії у другій половині XVIII ст. – кінець старої України, що віщував початок нової України, про яку згодом напишуть в «Історії Русів»;

- XIX ст. – століття національного відродження в Україні, стрижнем якого було не економічне, а суспільно-інтелектуальне життя

Головні історіографічні концепції М. Грушевського в «Історії України-Русі» й інших дослідженнях можна узагальнити в таких тезах:

1) Безперервність і нерозривність українського історичного процесу від ранньої доби до нового періоду історії України, який охоплював державні і недержавні періоди;

2) В періодизації історії України виділяються ранній, середньовічний, литовсько-польський, козацько-гетьманський етапи історичного розвитку українського народу і його державності, що завершується національним відродженням XIX ст. і новою українською державою УНР в XX ст.;

3) Антів слід уважати предками українського народу;

4) Гіпотези російських та інших істориків про «общерусский» народ, який включав росіян, українців і білорусів, треба відкинути. Вони не витримують наукової критики і ведуть до фальсифікації історії Східної Європи. Це саме можна віднести до «давньоруської народності», яку пропагували радянські історики і яка продовжувала концепцію «общерусского» народу;

5) В історичних дослідженнях центр ваги повинен бути перенесений з історії держави на історію народу, суспільства. Державний чинник у розвитку народу важливий, але побіч нього треба розглядати чинники культурний, економічний, які в деякі періоди мають менше або більше значення від політичного. Це, звичайно, в'яжеться з державними і недержавними періодами української історії; 6) В об'єктивній реконструкції історії Східної Європи треба досліджувати окремо національні історії українців, білорусів і росіян.

Висновки. В історії розвитку історичної науки Михайло Грушевський увійшов як найвидатніший український історик світового виміру, засновник української національної історіографії і безприкладний організатор наукової діяльності, зокрема історичних досліджень.

Його модель-схема історії України стала загальною схемою наукової історіографії, а його монументальний твір «Історія України-Русі» згідно з висловом Джеймса Вестфола Томсона, монументом історичної ерудиції», що дав тривку основу українській історіографії. До сьогодні праця вважається найвидатнішим історичним твором української наукової історіографії і наукового українознавства.

Ця монументальна праця стала для української історії тим, що в англо-американській історіографії нині прийнято називати *master narrative* тобто викладом, що окреслює границі компетенції цієї історії – хронологічні, географічні, події, а також усталює смисл і значення специфічно українського історичного досвіду. Проект Грушевського передбачав не просто написання сучасного типу історії, а специфічно національної історії. Створення національної історії українців мусило не просто заповнити наукову прогалину – відсутність систематичного викладу нашого минулого, але й стати свого роду важливою культурною і політичною заявою, зробленою від імені українців. Подібна заява й самим Грушевським, і людьми його покоління розглядалася як суттєвий фактор, що дозволяв точно окреслити національну фізіономію українців, а згодом і висувати від їхнього імені вимоги виразнішого політичного виокремлення.

Література

1. Алексієвць М., Алексієвць Л. Михайло Грушевський в українському національному відродженні // Русалка Дністрова. – Тернопіль, 1996. – 16 вересня. – С.1.
2. Винар Л. Думки з приводу п'ятдесятих роковин смерті Михайла Грушевського (Вступ до грушевськознавства) // Український історик. – 1984. – №1-4. – С.7.
3. Герич Ю. До біографії М.Грушевського // Український історик. – 1972. - №1-2. – С.68.
4. Грушевський М. Автобіографія. – Львів, 1906. – 16 с
5. Дашкевич Я. Хто такий Михайло Грушевський // Україна. Наука і культура: Щорічник. – К., 1989. – Вип.23. – С.192-201.
6. Дорошенко В. Українська національна бібліотека НТШ у Львові. – С.9.
7. Дорошенко Д. «Український Вестник» // Рада. – 1906. – 28 вересня. – 12 с.
8. Нечитайлюк М. Реформатор української журналістики // Вісник Львівського університету. – Серія журналістики. – Вип.17. – Львів, 1992. – С.57.
9. Гурик, М. І. М. Грушевський про вплив Магдебурзького права на розвиток українських міст XVI – XVIIст. Михайло Грушевський – погляд із сьогодення / М. І. Гурик // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного інституту. Серія: Історія. – Випуск 5.– Тернопіль, 1997.– С.217-220.

•